

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ НА ПРОСТРАНСТВЕНОСТТА В РУСКИЯ ЕЗИК ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА ЛИНГВОДИДАКТОЛОГИЯТА

Людмила Карпенко
Самарски университет

Резюме. Въз основа на данни на паралелни текстове на Националния корпус на руския език и лексикографски речници пространствеността се разглежда като една от концептуалните доминанти, която трябва да се вземе предвид при преподаването на руски език. Високата употреба на пространствени словоформи показва особеността на рускоезичен дискурс, която може да се определи като последователна максимална експликация на пространствените отношения, съдържащи се в реална ситуация. Много концептуални категории в руското езиково съзнание корелират с категорията на пространствеността, един вид матрица, която формира и отразява възгледа за света. Състоянието на околната среда, физиологичното и психическото състояние на човек и други категории в руския език се предават с пространствени модели. Пространствеността намира израз на всички основни езикови нива: на семантичното, на граматическото, на нивото на лексиката и словообразуването. Изследването използва системен, съпоставителен и функционален метод, които представят специфичните характеристики на руския език в изразяването на пространствеността както в езиковата система, така и в речта.

Ключови думи: руски език; български език; лингводидактология; пространственост; концептуализация

Увод

Пространствеността е една от най-важните онтологични категории, която е универсална и намира израз във всички езици на света, макар и различно. Несъответствията в езиковата интерпретация на пространствената картина на света се определят от селективността на отразяване на реалния свят в езикови форми и системните характеристики на езиците, а също и разликите в реалните условия. Възприемането на света, отразено в естествените езици, се основава на особени системи за оценка, интерпретация на реалността, нейната концептуализация и на характерни национални стереотипи, идентифици-

рането и изучаването на които е една от актуалните области на съвременната лингводидактология. Овладейвайки чужд език, ние едновременно усвояваме образа на света, присъщ на съответния народ, една или друга визия за света през призмата на националната култура (Leontiev 2003, p. 225).

Съвременните изследвания на езиковата концептуализация се връщат към известната идея за вътрешната форма на езика на В. фон Хумболт, към идеята за езиковата относителност на Е. Сапир и Б. Уорф. Съпоставителните изследвания на езиковата концептуализация се основават и на теорията на френския лингвист Б. Потие (Pottier 1962), чиято евристична идея за ноемика се състои в разграничаване на типове семантика – референтната, структурната, дискурсивната и някои други, като се вземат предвид референтните и концептуалните нива, както и нивата на естествения език и готовия текст (Bankov, Dimitrov 1989). На ниво концептуализация се формират основните онтологични характеристики на концептуалния комплекс, на езиково ниво се изграждат семантични и синтактични структури, които получават окончателния дизайн в текста. По-късно предложеното от Л. Талми (Talmy, 2000), У. Евънс и М. Грин (Evans, Green 2006) разграничаване на когнитивното и езиковото ниво също е от значение. Първото има нелингвистична същност, съдържаща определени концептуални знания, второто е свързано с езиково оформление. Под езикова концептуализация се разбира интерпретацията на реалността в концептуалната система, характерна за даден език, отразена в средствата на различни езикови нива. Езиковият ефект на концептуализацията се състои в оригиналността на възпроизводимите аспекти на реалността, които са значими от гледна точка на дадено езиково съзнание, тяхната фигуративна интерпретация и езиков дизайн. Лингвистите днес говорят за езиковата картина на света като за мироглед, затворен в езика. В тази връзка, Ю.Д. Аapresян пише: „Всеки естествен език отразява определен начин на възприемане и организиране (= концептуализиране) на света <...> Начинът, по който езикът концептуализира реалността (възглед за света), е отчасти универсален, отчасти национално специфичен, така че говорещите различни езици да виждат света малко по-различно, през призмата на своите езици (Aapresyan 1995, pp. 350 – 351). Проблемите на езиковата концептуализация и категоризация се изучават активно през последните три десетилетия. Когнитивно-семиотичният ракурс на съпоставяне, обозначен от италианския лингвесемиотик У. Еко, разкрива сравнимостта на езиковите системи в контекста и отразения в него свят (Еко 2006). Значителен напредък в изследванията с такава ориентация стана възможен с развитието на корпусната лингвистика и появата на паралелни корпуси.

Сред съдържателните комплекси, представляващи интерес за изследването на характеристиките на езиковата концептуализация, е и комплексът „пространственост“, les localizations – един от основните ноемни класове в теорията на Б. Потие. Целта на тази статия е да проследи степента на изразя-

ване в езика и речта на тази категория в съвременния руски език. Изследването се провежда върху материал от оригинални и преведени художествени текстове на паралелни подкорпуси на Националния корпус на руския език и лексикографски източници.

1. Концептуализация на пространствеността като ментална особеност

Естественият език е част от менталната сфера на човека, която включва и когнитивни знания, и знания за света, залегнали в средствата на езика и опита на дискурсивната дейност, отразена в речта. Естествените езици в различна степен и по различен начин отразяват онтологични категории като пространство, време, действие, оценка, тъй като в тях се пречупват различни характеристики на възприемането на света на говорещите, различни системни характеристики на езиците и различни езикови практики. Лингвистичният аспект на концептуализацията (и категоризацията) на пространството се състои в определяне на степента на неговото „присъствие“ в езиковата картина на света и изразяването в езиковите средства и в речевата практика – аспекти, които се изучават от съвременната полипарадигмална лингвистика, характеризираща се с традиционни системоцентрични и по-нови когнитивни и дискурсивни ракурси. Ще разгледаме в тези насоки основни особености на концептуализацията на пространствеността в руския език.

Възприемането и отразяването на реалната ситуация в руското езиково съзнание се отличават с подчертано внимание към нейния предметно-пространствен компонент с максимална детайлност на реалните предметно-пространствени отношения, съдържащи се в ситуацията. Тази особеност на изграждането на рускоезичен дискурс може да се определи като последователна максимална експликация на пространствените отношения, съдържащи се в реална ситуация. Тя се определя от концептуалния комплекс, който се формира в съзнанието на говорещите (и се отразява в езиковата картина на света) въз основа на пространствения образ, ср.: *прийтись ко двору*. Образът на реалния свят, детайлизиран от страна на неговата предметно-пространствена организация, служи като основа за схемата на съдържанието, което след това се възплъщава в системата на речевите значения, в дълбоката синтактична структура и в структурата на външното изказване в текста и речта.

Голям интерес от гледна точка на концептуализацията на пространствеността представляват метафориката и идиоматиката на руския език. Пространствени ориентационни метафори (*спуститься с небес на землю*, *сверху донизу*, *направо и налево*, *вокруг да около*), антропометрични метафори (*с головы до пят*, *до кончиков ногтей*, *под носом*, *под ногами*), метафори на обемни обекти (*глубокий смысл*, *глубокое переживание*, *погрузиться в раздумья*, *запасть в душу* и т.н.) играят съществена роля в изразяването на руския мироглед. Пространственият модел като универсален е представен, според

нашите наблюдения, във всички метафорични типове, залегнали в основата на идиомите на руския език (Telia 1996): идентифициращ (бок о бок, нога в ногу, под рукой и др.); концептуален (взбresti в голову, крутиться в голове, уйти в мысли, приходиться на ум); фигуративен (идти в атаку, отсиживаться в закутках, уходить в кусты и т.н.).

Въпреки че литературата отразява идеята за значително сходство на руските и българските пространствени фразеологични единици и в повечето от горните случаи ще наблюдаваме съответствието между двата езика, по-внимателният анализ показва и различия. Ср. примери, взети от руско-българския фразеологичен речник (Vlakhov 1980): забележителни в тях са разликите в образността при предаване на оценъчни значения – в руския език семантиката на приведените фразеологични единици се определя от прототипни ситуации, основани на пространствени образи, в българския език се актуализира семантиката на събитията или атрибутите: быть за бортом – изхвърлен съм; взлететь на воздух – да бъда взривен; взять с места – тръгна, петегля рязко, изведнъж; сдвинуть с места – размърдам някого; сдвинуться с места – размърдам се; укладываться в голове – осмисля, осъзнавам нещо; прятать голову под крыло – скрия се, бягам от живота; из кожи вон лезть – давам си много труд, полагам големи усилия, правя всичко възможно; обвести вокруг пальца – обръсна/обръсвам някого без бръснач, изиграя/изигравам някого; из-под полы продавать/покупать – продавам/купувам на черно, скришом, незаконно, нелегално и т.н.

В руското езиково съзнание концептуалната категория „пространственост“ служи като основа за оформяне на други, по-абстрактни, сфери. Най-важните акционални и атрибутивни категории, като битие, статичност, динамичност, пределност, градуалност, принадлежност и т.н., корелират с категорията на пространствеността, която служи като организираща схема за проектиране на мисълта, един вид матрица, формираща и отразяваща възгледа за света. Идеите за житейския път, умствената дейност, взаимоотношенията, състоянието на околната среда или състоянието на нещата, физиологичното и психическото състояние на човек в руския език често се предават с помощта на пространствени модели.

Проявлението на силно психическо преживяване на човек в руския език се концептуализира като среда, в която човек е потопен, и се оформя с предложно-падежни форми в + Пр. п. – быть в бреду, в беспаметстве, в бессилии, в волнении, в восторге, в задумчивости, в злобе, в лихорадке, в недоумении, в нетерпении, в ожидании, в отчаянии, в смущении, в страхе, в тоске, в тревоге, в удивлении, в ужасе и т.н. В българския език състоянието обикновено се концептуализира като действие или динамична характеристика на човек и се изразява с глаголни форми. В преводни текстове често се наблюдава преход от руски предложно-падежни форми към български пасивни причастия, при-

частни наречия и прилагателни. Ср. примери от романа на Ф.М. Достоевски „Престъпление и наказание“ и превода от Г. Константинов:

– в страхе, в испуге, в ужасе – уплашен (-а, -о), изплашен (-а, -о), ужасен (-а, -о): Полечка в страхе забила с детьми в угол на сундук. – Полечка, уплашена, се сви с децата в ъгъла, върху сандъка; Соня бросилась к дверям в испуге. – Соня се втурна изплашена към вратата;

– в тоске, в тревоге – измъчен (-а, -о), разтревожен (-а, -о): И удивился он вдруг: как это он целые полчаса бродил в тоске и тревоге <...> – И изведнъж се учуди: повече от половин час да се лута измъчен и разтревожен <...>; Она постояла, посмотрела на него беспокойно и вышла в тревоге. – Тя постоя погледна го с безпокойство и излезе разтревожена;

– в удивлении, в недоумении, в смущении – изненадан (-а, -о), учуден (-а, -о), смутен (-а, -о), объркан (-а, -о): Та вошла в чрезвычайном удивлении. – Тя влезе крайно учудена; <...>кучер казался в недоумении – <...>кочияшът изглеждаше объркан;

– в задумчивости – замислен: Раскольников сидел, как бы не обращая внимания, в задумчивости <...> – Раскольников седеше, сякаш без да обръща внимание, замислен <...>; Разумихин стоял в задумчивости и в волнении <...> – Разумихин стоеше замислен и развълнуван <...>.

Органът, с който се възприема състоянието, в руския език се мисли и се предава като място на разпространение на признака в структурата на безлично изречение. Подобен тип съответствия се наблюдават при описване на главоболие, неразположение, когато в руско изказване главата се концептуализира като локус, а в българско – като субект на активно действие:

В голове шумело (Б. Полевой. Повесть о настоящем человеке). – Главата му бучеше (превод от К. Георгиева); В голове мутнело (А. Приставкин. Ночевала тучка золотая). – Главата ти се размъташе (превод от З. Петрова); В висках стучало так сильно, что он почти ничего не слышал (Б.Акунин.Ф.М.). – Така му пулсираха слепоочията, че почти нищо не чуваше (превод от С.Бранц) и пр.

Ухото е концептуализирано като място за възприемане на въздействащия шум и в изказването се оформя като пространствен детерминант в безлично изречение (в българския език – обикновено като активен субект на действие, граматически представен в ролята на субект в двукомпонентно изречение):

В ушах шумит, в голове шумит, как будто от хмеля <...> (Н. В. Гоголь. Страшная месть). – Ушите му шумят, главата му шуми като от пианство <...> (превод от К. Константинов); У Маргариты зазвенело в ушах (М. Булгаков. Мастер и Маргарита). – На Маргарита ѝ зазвъняха ушите (превод от Л. Минкова); <...> загудело в ушах (Е. Замятин. Мы). – <...> ушите ми писнаха (превод от Р. Бърдарска); Едното ми ухо писна, като че нахлу вятър в него (Камен Калчев. При извора на живота). – В одном ухе зазвенело, словно его продуло

ветром (превод от Н. Глен); Ушите й забучаха (Д. Димов. Осъдени души). – В ушах зашумело (превод от Т. Рузская).

В повечето случаи може да се говори за фразеологизация на конструкции: звенит/гудит/шумит/стучит – в голове, в висках, в ушах; рябит/мельтешит/темнеет – в глазах; горчит/вяжет/горит – во рту и т.н.

2. Проява на пространственост в системните особености на руския език

Широкото разпространение на пространствения тип като характеристика на етнокогнитивната специфика на руския език, която показва неговата „ориентация към пространствено-обективния аспект на света“, е отбелязано от Н. Д. Арутюнова във връзка с анализа на екзистенциалните изречения (Arutyunova 1999, p. 791).

Но концептуализацията на пространствеността обхваща не само битийния тип изречения, тя намира израз на всички основни езикови нива: на семантичното ниво, в лексикалните, словообразуващите и в граматическите средства и в парадигмите на многобройните единици в речта. В руския език, както и в други славянски езици, почти всички части на речта участват в изразяването на пространствеността (с изключение на модални думи, съюзи и числителни имена. Лексикалните средства са представени от думите на определени тематични групи: съществителни, обозначаващи измерения, параметри, страни на обекти (висота, дълбочина, дължина, ширина, страна, връх, низ, бок и т.н.) и различни пространствени понятия и обекти (бесконечност, пространство, далечина, равнина и т. н.); глаголи за движение (выйти, перейти, прийти, дойти и под.); прилагателни и наречия, които предават признаци на посока и пространствено измерение (верхний, нижний, дальний, широкий; близко, далеко, рядом, сверху, снизу, здесь, сюда, отсюда и т.н.); показателни местоимения. От служебните части на речта в изразяването на пространствени отношения активно участват предлози, предаващи типове пространствено съпоставяне на обекти. Дори и най-отдалечените във функционално и смислено отношение разряди, като частици и междуметия, съдържат определен брой единици, в които присъства идеята за пространственост: вот, вон, вона!, вот те на!.

Словообразователните средства с пространствена семантика също се характеризират със системност. Сред тях са лексеми, свързани по семантика и с определени корени гнезда: простор, просторный, просторно, простираться; ширь, широта, широкий, широко, шириться и под.). В корпуса на словообразуващите типове на съществително са представени модели със семантиката на местообитанието на човек или животно: с наставка -овье: верховье, гнездовье, зимовье, низовье; с наставка -ище: зимовище, убежище; гнездовище, логовище; с наставка -бище: пастбище, стойбище, стрельбище; с наставка -лище: вместилище, жилище, хранилище; съществителни, образувани по

конфиксален начин: заволжье, зауралье, подгорье, подмосковье; абстрактни имена на неограничеността на пространството, образувани по суфиксално-префиксален начин: безбрежност, безграничност, бескрайност, бесконечност, беспредельност.

Сред прилагателни пространствените модели включват: образувани по суфиксален начин от съответните съществителни със значението на неограничен атрибут: безбрежный, безграничный, бесконечный, беспредельный и др.; отглаголни прилагателни на неограничен атрибут: неизмеримый, необозримый, необъятный и др.

Сред наречия има модели наречия, образувани от форми на винителен падеж с предлози в и на: вверх, вниз, вдаль, вширь, наверх, налево, направо, назад и т. н.; наречия, образувани от форми на предложен падеж с предлози в и на: вверху, внизу, вблизи, вдали, наверху и т. н.; образувани от генитивни форми с предлози из, с, от: издали, сверху, снизу, сбоку, отовсюду.

В корпуса на глаголи има общославянски модели, образувани по префиксален начин от глаголи на движение: ввезти, вывезти, довести, завезти, отвезти, перевезти, привезти, увезти и т.н.; модел глаголи със значението на движение в различни посоки, образувани по конфиксален начин с конфикси раз-...-сь, раз-...-ся/ рас-...-ся: разбежаться, разъехаться, разлететься, распространиться; модел глаголи със значението на движение в една точка, образувани по конфиксален начин: со-...-сь, с-...-ся: сойтись, сбежаться, съехаться, слететься и т.н., както и техните видови корелати.

В сравнителен план изискват внимание конфиксалните модели на образуване на глаголи; лексикално ограничени модели на съществителни с наставки -ище, -бище, -лице; съществителни с префикс без- и наставка -ость (безбрежност, безграничност, бесконечност, беспредельност), моделът с наставка -овье, който не е представен в съвременния български език, и моделът на отглаголни прилагателни.

Ако лексикалните единици назовават пространствените обекти, граматичните форми предават идеята за организацията на пространството, съпоставянето на пространствените обекти; тяхната ориентация е в съответствие със законите на граматическата система на езика. В граматиката основната разлика на двата езика се дължи на спецификата на граматичната семантика на името и глагола. Руският език в своя исторически път е претърпял опростяване на глаголната времева система, като същевременно е разработил система от предложно-падежни форми, той запазва общославянска падежна система и я доразвива. В него предметно-пространствената семантика е подчертана в системата на склонението. А такива южнославянски езици като български и македонски, които са загубили склонението на съществителното и са развили модално-времевата система, подчертават семантиката на процесуалността и модално-оценъчната семантика.

От основно значение е, че пространствените отношения в руския език (подобно на старобългарския) се изразяват в граматичната система на предложно-падежните форми, организацията на които играе решаваща роля. Предложно-падежните форми са основни средства за изразяване на пространствени отношения: в извадка от 9000 примера в руския текст те предават пространствени отношения в 90,4% от случаите (Karpenko 1984). Руските пространствени предложно-падежни форми имат строга организация, във всяка от тях има маркиран член: падежите, които не са маркирани с пространственост от определен тип (например родителен падеж), се комбинират със силни, маркирани, предлози; а предлозите, които не са специализирани в конкретно пространствено значение, се комбинират със силни падежи. Предлозите в и на могат да се използват при изразяване и посока, и място. Конкретният тип на тези пространствени отношения в съчетания с тях се предава от падежите – винителен и предложен: *приехал в город, приехал на площадь; жил в городе, жил на площади*. По такъв начин във всяка пространствена предложно-падежна форма на съвременния руски език има поне един силен член: *в страну – в стране; до страны – из страны, вблизи страны*. По принцип всяка предложно-падежна пространствена форма в руския език е автосемантична, способна изолирано от контекста да показва в израза на кой от трите типа пространствени отношения *накъде? – къде? – откъде?* тя участва. Основните пространствени предложно-падежни конструкции в руския език образуват симетрична парадигматично организирана система от модели, специализирани в изразяването на три вида пространствени отношения: място на действие, посока на движение от ориентир, посока на движение към ориентир. В българския език, както и във френския, където предложно-именната конструкция *a conduit en ville* може да предава значения и място, и посока (*ехал в городе – ехал в город*), директивната семантика се предава не от предложно-именната конструкция, а от глагола: *Бил, казват, в Америка. – Всички отидоха в Америка. В процеса на обучение и учене на руски език използването на глаголи заедно с пространствените предложно-падежни форми е препоръчително да се провежда в сравнение с родния език*.

На ниво синтаксис, като основна форма на изразяване на пространствеността в руския език е широко разпространен модел от екзистенциален тип с пространствени детерминанти. При изразяване на състоянието на външната среда се отбелязва редовността на съотношението на руските обстоятелствени пространствени структури и българските субектни: *В небе прогремело весело и кратко... (М. Булгаков. Мастер и Маргарита). – Небето весело и кратко прогърмя... (превод от Л. Минкова); Улиците бяха безлюдни (Андрей Гуляшки. История с кучета). – На улицах пустынно (превод от С. Драгомирецкий)*.

3. Проява на пространственост в рускоезичния дискурс

Подчертаната актуализация на пространствеността в руския език се наблюдава в прекомерно използване на пространствени детерминанти в рускоезичния дискурс. Сравнението на паралелни руски и български художествени текстове винаги разкрива по-висока степен на изразяване на предметно-пространствените отношения в руския език. Ср. примери от разказа на Н. Хайтов „Черното пиле“ и превода, направен от М. Михалевич:

Селянинът на първата кола <...> взе да млати воловете да тръгнат, но свирката свири и те не мърдат <...> Слезе воловете да поведе – не щат <...> Оттогава всеки ден или през ден представлението се повтаряше. Зададе ли се кола, всички наизлизат. – Мужик на первом возу <...> давай молотить волов стрекалом, чтоб с места сдвинулись, а те ни в какую <...> Слез он с телеги, тянет волов за повод – не идут и всё тут! С того дня представление повторялось чуть не каждый божий день. Только покажется крестьянская подвода, все выбегают из дверей.

Такива примери са редовни и илюстрират типично явление – допълнителното използване на словоформи с предметно-пространствена семантика в руския текст. Като цяло, такива случаи представляват около 7 % от общия брой примери с пространствени единици. Това се отнася преди всичко до маркирането на най-общото значение на мястото:

Распоряжался на месте Никодим Фомич, приветствовавший надворного советника <...> (Ф.М. Достоевский. Преступление и наказание). – Никодим Фомич, който командваше огледа, поздрави надворния съветник <...> (превод от Г. Константинов); <...> възгледна лицето на непознатата и се вцепени (превод от Г. Константинов); Так и упало у меня сердце, стою на месте как без чувств, ум помутился. (Ф.М. Достоевский. Подросток). – Просто сърцето ми примала, стоя неподвижна като в несвяст, помъти ми се разсъдъкът (Превод от К. Койчева) и т.н.

Високата употреба на пространствени словоформи в текста показва особеността на изграждането на рускоезичен дискурс, която може да се определи като последователна максимална експликация на пространствените отношения, съдържащи се в реална комуникативна ситуация. Примерите с диалогични реплики, изразяващи интенция за незабавно преместване са показателни: <...> подавайте сюда ваши шпаги <...> (А. Пушкин. Капитанская дочка). – Я си дайте шпагите <...> (превод от К. Константинов); Ела! Стъпвай! (К. Калчев. При извора на живота). – Поди сюда! Иди вперед! (превод от Н. Глен). Редовно при изразяване на пространствеността се употребяват детерминанти в речта: быть/жить на свете, на дворе, на месте и т.н. Формалният пространствен детерминант често се използва при обща констатация на състоянието на нещата: У нее не было на свете ни одного родного человека (А. Пушкин. Капитанская

дочка); Кроме нее, у Иваныча не было ни одной близкой души на свете (С. Щербаков. Хозяин ямки); Вот уж никогда не думал, что на свете есть столько начальников (А. Беляев. Чайки садятся на воду); когато се описват условията на околната среда, в съобщения за времето, сезоните (На дворе холод и дождь; На дворе уже бродила осень); в изреченията, характеризиращи тенденции в развитието на обществото, признаци на времето: На дворе кризис рационализма и всеобщее стремление к магическому; На дворе двадцать первый век. Теперь на дворе век Интернета. За българския език употребата пространствените маркери не е до такава степен характерна. В българските тестове се забелязва по-обобщен начин за изразяване на пространствени отношения чрез наречия, имплицитно изразяване. Вместо пространствеността може да се подчертава семантиката на времето, както в характерните приказни начала: Жили на свете старик со старухой – Живеели едно време един дядо и една баба; <...> была на свете одна тетя (М.А. Булгаков. Мастер и Маргарита).– <...> имало едно време една леличка (превод от Л. Минкова).

Изводи и обобщения

Наблюденията показват характерните особености на концептуализацията на пространствеността в руския език, които изискват внимание при преподаването. Идеята за пространственост намира израз на всички основни езикови нива и в употреба на езиковите единици в речта. Голямо значение има това, че пространствените отношения в руския език се изразяват в граматичната система на предложно-падежните форми, които са основните средства за изразяване на тази семантика. За носителите на езици с аналитизъм тази система е характерна характеристика на руския език представлява значителна трудност. Честотната употреба на пространствени дефиниции отразява закономерността на рускоезичния дискурс, която е вероятностна. Независимо от това, тя трябва да бъде взета предвид при преподаването на руския език. Задачата на учителя е не само да обяснява системните характеристики на граматиката и лексиката, нормите на употребата на думи, но и да въвежда учениците в света на изучаваната национална култура.

ЛИТЕРАТУРА

- АПРЕСЯН, Ю.Д., 1995. *Избранные труды. Том 2. Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Языки русской культуры. ISBN 5-88766-045-7.
- АРУТЮНОВА, Н.Д., 1999. *Язык и мир человека*. 2-е изд., испр. Москва: Языки русской культуры. ISBN 5-7859-0027-0.
- БАНКОВ, Д., ДИМИТРОВ, Д., 1989. Рецензия на: POTTIER, B. *Théorie et analyse en linguistique* [Collection Langue. Linguistique.

- Communication]. Paris: Hachette, 1987. Съпоставително езикознание, vol. 14, no. 6, pp. 63 – 66. ISSN 0204-8701.
- ВЛАХОВ, С., 1980. *Русско-болгарский фразеологический словарь*. Москва: Русский язык; София: Наука и изкуство.
- КАРПЕНКО, Л., 1984. *Способы выражения локальности в русском и болгарском языках*. Съпоставително езикознание, Т. 9, № 1, с. 20 – 28. ISSN 0204-8701.
- ЛЕОНТЬЕВ, А., 2003. *Основы психолингвистики*. Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Лань. ISBN 5-89357-141-X, ISBN 5-8114-0488-3.
- ТЕЛИЯ, В.Н., 1996. *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа „Языки русской культуры“. ISBN 5-88766-047-3.

REFERENCES

- APRESYAN, Yu.D., 1995. *Selected Works. Volume 2. Integral Description of Language and Systemic Lexicography*. Moscow: Languages of Russian Culture. ISBN 5-88766-045-7.
- ARUTYUNOVA, N.D., 1999. *Language and the Human World*. 2nd ed., revised. Moscow: Languages of Russian Culture. ISBN 5-7859-0027-0.
- BANKOV, D., DIMITROV, D., 1989. Review of: POTTIER, B. *Théorie et analyse en linguistique* [Collection Langue. Linguistique. Communication]. Paris: Hachette, 1987. *Contrastive Linguistics*, vol. 14, no. 6, pp. 63 – 66 [In Bulgarian]. ISSN 0204-8701.
- EVANS, V., GREEN, M., 2006. *Cognitive linguistics: an introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 0748618325, 9780748618323.
- KARPENKO, L., 1984. *Ways of Expressing Locality in Russian and Bulgarian*. *Contrastive Linguistics*, vol. 9, no. 1, pp. 20 – 28 [In Russian]. ISSN 0204-8701.
- LEONTIEV, A., 2003. *Fundamentals of Psycholinguistics*. Moscow: Smysl; St. Petersburg: Lan. ISBN 5-89357-141-X, 5-8114-0488-3.
- POTTIER, B., 1962. *Systématique des éléments de relation: étude de morphosyntaxe structurale romane*. Paris: Librairie Klincksieck. ISBN OL33034969M.
- TALMY, L., 2000. *Toward a cognitive semantics*. Cambridge, London: The MIT Press. Vol. 1. ISBN 9780262201209.
- TELIA, V.N., 1996. *Russian Phraseology. Semantic, Pragmatic, and Linguocultural Aspects*. Moscow: Languages of Russian Culture School. ISBN 5-88766-047-3.
- VLAKHOV, S., 1980. *Russian-Bulgarian Phraseological Dictionary*. Moscow: Russkiy Yazyk; Sofia: Nauka i Iskustvo.

CONCEPTUALIZATION OF SPATIALITY IN RUSSIAN FROM THE POINT OF VIEW OF LINGUODIDACTOLOGY

Abstract. Based on data of parallel texts of the national corpus of the Russian language and lexicographic dictionaries, spatiality is considered as one of the conceptual dominants of the modern Russian language, which should be taken into account when teaching the language. The high use of spatial word forms indicates the peculiarity of Russian-language discourse, which can be defined as a consistent maximum explication of spatial relations contained in a real situation. Many conceptual categories in Russian language consciousness correlate with the category of spatiality, a kind of matrix that forms and reflects the world view. The state of the environment, the physiological and mental state of a person and other categories in the Russian language are conveyed by spatial patterns. Spatiality is expressed at all major linguistic levels: at the semantic, grammatical, vocabulary and word formation levels. The study uses systematic, comparative and functional methods that present the specific characteristics of the Russian language in the expression of spatiality both in the language system and in speech.

Keywords: Russian; Bulgarian; linguodidactology; spatiality; language dominance; conceptualization

Prof. Liudmila B. Karpenko, DSc.

ORCID iD: 0000-0002-8432-1164

WoS ResearcherID: E-5168-2016

Samara University

443 086 Moscow Highway

34, Samara, Russia

E-mail: liudmila.karpenko.53@mail.ru